

Екінші ұстаз атанған Фараби бұл теориялық ойларымен өз заманындағы саяси билік мәселесін шешудің бір жолын ұсынуы мүмкін. Философтың уахи туралы пайымдауларына келсек, оларды өз негізіне, яғни ислам дініне сілтеген жөн шығар.

Саясатты рационалдандыру тенденциясының аясында пайғамбарлық мәселесі бәлкім бір идеологиялық мәселені шешуге де қажет болған шығар.

<http://www.muslimphilosophy.com/ip/rep>
http://www.alshindagah.com/novdec03/shindagah_arabic_5/alfarabi.htm

28 - الفارابي، كتاب الملة و نصوص أخرى، تحقيق و تقديم و تعليق محسن مهدي، بيروت 1991، دار المشرق، الطبعة الثانية، ص 44.

* * *

В данной статье в рамках взглядов аль-Фараби о соотношении науки и религии рассматривается понятие о пророке. Автором статьи изучены философские воззрения восточного мыслителя аль-Фараби о соотношении философского мышления и религиозного мировоззрения.

* * *

In this article the concept of the prophecy in al-Farabi's views of correlation of science and religion is considered. Author of the article researches the philosophical views of al-Farabi which concerned the political and ethical role of the prophet, also the correlation of philosophic thinking and religious knowledge.

Ш.Ш. Әлиев

АҚПАРАТТЫҚ ҚОҒАМДАҒЫ БАСҚАРУ - ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰБЫЛЫС РЕТІНДЕ

Біз куә болып отырған ғасыр - ақпарат ғасыры болып табылады. Адамзат қауымы дамуың жаңа сатысына - ақпараттық қоғамға аяқ басты. Бүгінгі таңда қоғамдық санаға ықпал ететін, бұқараны ортақ мақсатқа жұмылдыратын бірден-бір күш, бұқаралық ақпарат құралдарының басты тетіктерінің бірі – ақпарат құралдары арқылы басқару болып табылады. Бүгінгі таңда ақпарат - кез келген шекараны бұзып-жарып өтіп кете беретін сынаптай сырғыған қаруға айналғандығын естен шығармаған абзал.

Бүгінгі ХХІ ғасырдың негізгі құндылығы - ақпарат. Ал ақпарат таратуда теледидар, газет-журналмен қатар соңғы уақытта ғаламтордың да үлес салмағы артып келеді. Бұл процестердің қоғамдық сананың қалыптасуы мен өзгерісіне тигізер әсері мол. Бүгінгі күні маңызды ақпаратқа ие болу - билікке ие болу дегенді білдіреді. Осы тұста азаматтардың ақпараттық сауатты болуы маңызды. Олай болмаса біз өркениет көшінің артында қалып кетеміз. Бүгінгі жаһанданған әлемдегі технологиялық инновацияның шарықтаған заманында: интернет, спутниктік байланыс арқылы мәтін, аудио, видеоақпараттардың тез арада әлемге таралуы, олардың географиялық, экономикалық, рухани аймақ шекарасынан ары шығып кетуі осыған айғақ. Осындай әлемдік ауқымда жүріп жатқан заманауи үрдістен, өркениеттің көшінен біздің еліміз де қалыс қала алмасы түсінікті. Қаласақ та, қаламасақ та заман ағымы осылай.

Американдық социолог Э.Тоффлердің үшінші билік – ақпараттық билік деп айтуы да тегін

емес. Ол біздің дәуірімізге тән негізгі белгілерді сипаттай отырып, мынадай баға береді: «Интерактивтілік, мобильділік, өзара байланыс мүмкіндігі, қайтымдылық, жаһандану секілді белгілер. Осылардың барлығы ендігі таңда жаңа биліктің – ақпараттық биліктің маңыздылығын көрсетеді» [1, 346]. Бұл жаңа, құдіретті және алғыр ақпараттық технологияның қанат жаюуымен байланысты және бүгінгі таңда биліктің басты ресурсы ретінде - білім мен ақпарат табылады. Ақпаратты өндіру, оны алмасу және тұтыну басқару қызметінің ең қажетті атрибуты болып есептелетін бүгінгі таңда - бұл біз өмір сүріп отырған дәуірдегі өзекті мәселелердің біріне айналуда. Жаңа ақпараттық технологиялардың енуі дәстүрлі басқару саласын түбегейлі өзгерістерге алып келді. Қазіргі таңда бүкіләлемдік ақпараттық кеңістік процесі қарқынды түрде жүруде. Қазіргі шетелдік ақпарат жүйесінде бұқаралық ақпарат құралдары биліктің қайнар көзі ретінде қарастырылады. Қазіргі зерттеушілердің айтуынша, ақпараттың пәрменділігі өзінің әсер етуі жағынан ядролық қарудан асып түспесе, кем түспейтін көрінеді.

Бұл дәуірде басқару құбылысы құлақ естіп, көз көрмеген дәрежедегі мүмкіндікке ие. Ақпараттандыру адамзаттың жаһандық сарқылмас қорына айналып, ақпарат билеген үздіксіз қозғалысқа ие дәуірге аяқ басты. Ақпараттандыру, басқару мен ұйымдастыру жаңа өркениеттік дәуірде прогреске жетелейтін зор локоматив секілді мемлекеттердің дамуында қозғаушы күш қызметін атқаруда. Олар мемле-

кетаралық қарсы күрес аясында ақпараттық құралдармен өте жақсы қаруланған мемлекеттер тарапынан ішкі және сыртқы саясатқа әсер ететін жаңа тиімді тетіктерге айналуға, соның салдарынан ұлттық құндылықтарға өзіндік қауіпін төндіруде. Осының салдарынан жаһандық ақпараттық ағындар ұлттық ерекшеліктерді жоюға әкелуі мүмкін.

Басқару мәдениетінде рационалды бастау, білім, заманауи концепциялар, ғылыми технология ерекше маңызға ие. Заманауи білімсіз қоғамды реформалауға, мемлекеттік реттеуді сауатты жүзеге асыру бүгінгі жағдайда мүмкін емес.

Ақпараттық қоғам төмендегідей ерекшеліктермен сипатталады: ақпараттық-технологиялық жарылыс тудырған қоғамның жаңа түрі, ақпараттық білімге негізделген қоғам, ақпарат алмасуда уақыт, кеңістік, саяси шекаралар деген ұғымдардың әсері жоқ жаһандық қоғам. Ақпараттық қоғамда биліктің, оның институттарының дамуына мүмкіндік беретін ең алдымен озық ақпараттық технологиялар негізінде құрылатын барлық деңгейдегі коммуникативтік өзара қатынастың жаңа жүйесін жасау болып табылады. Оған қоса, соңғы кездері әлемнің көптеген елдерінде мемлекеттік басқару күрделене түсуде, соған сәйкес мемлекеттік қызметшілер саны да артып барады. Ал оларды оңтайландырудың бірден-бір жолы – тиімді ақпараттық басқару жұмысын дұрыс жолға қою. Мұның барлығы жаңаша ақпараттық технологияларға деген биліктің мұқтаждығын өсіре түсуде. Бүгінгі ақпараттандыру дәуірінде жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды игеру мен саяси жүйеге енгізу ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің кепілі болып қалуда.

Ақпараттық қоғам алаңында ақпарат пен білімге негізделген жаңа биліктің түрі басымдыққа ие болып келеді. Жаңа биліктің негізгі сипаты болып – білімнің синтезі ретіндегі интеллект, ақпарат пен коммуникация, әлеуметтік-мәдени құндылықтардың рухани күші секілді ерекшеліктер бейнеленуде. Қоғам неғұрлым интеллетуалды қоғамға айналған сайын, ондағы қоғамдық пікір мен әлеуметтік психиканың ерекшеліктерін ескермей, сол қоғамдағы басқару қиынырақ болады.

Соңғы жылдары адами, қаржылық, материалдық ресурстармен қатар басқару процесінің маңызды ресурстарының бірі ретінде ақпарат саналып отыр. Бүгінгі қалыптасып келе жатқан жаңа өркениеттің – ақпараттық өркениетте ақпарат стратегиялық маңызға ие болып отыр. Ақпаратты алудың көпканалды жүйесі туралы талдай отырып, Тоффлер бейнелі тілді қолданады: «Ақпараттық жарылыс тікелей адамдардың ортасында жарылып, бізге бытыранқы бейнелерді бере отырып, біздің ішкі

әлем мен ішкі әрекеттеріміздегі қабылдауды түбірлі өзгертуде. Біздің басымызда бейнелердің қоймасы өмір сүретін секілді, біздің әр әрбіреуіміз шынайлықтың менталды моделін жасаймыз» [1, 466]. Ақпаратты өндіру мен тұтыну қоғам өмірінің барлық саласындағы даму мен тиімді басқарудың негізіне айналып отыр. Қазіргі заманғы талап бойынша, ақпаратқа ие болу мүмкіндігі қоғамның барлық мүшелері үшін өмірлік маңызға ие құндылыққа айналып отыр.

Әлеуметтік басқаруда ақпарат объект пен субъект басқарудағы байланыстырушы буын қызметін атқарып, басқару іс-әрекетін дайындауды қамтамасыз етуде, басқарушылық шешім мен оның қортындысын сипаттауда үлкен мәнге ие. Бұқаралық ақпарат құралдарының тағы да бір негізгі қызметтерінің бірі, тіршілік ортасы мен қоршаған ортаны, әлемді игеру мен қайта жасау немесе өзгерту болып табылады. Индивид бұқаралық ақпарат құралдарының алынатын ақпарат арқылы, оны әртүрлі көзқараста: философиялық, адамгершілік, экономикалық, эстетикалық, құқықтық тұрғыда талдай отырып, әлем жайындағы өзінің танымын кеңейтеді, сонымен қатар өзін қоршаған әлемде тану ниеті, адамзат болмысы мен табиғатының құпиясына енуге және білуге құштарлығы оянады. Бұқаралық ақпарат құралдары арқылы берілетін ақпарат индивидтің «тікелей тәжірибесінің» шекарасын кеңейтумен қатар, тұлғаның қалыптасу процесіне, дүниетанымдық бағытына ықпал етуге қабілетті екендігін дәлелдеуде.

Ақпараттық қоғамдағы басқару басқарушылық және саяси қызметті нақты атқарады. Ақпараттық басқарудың адамдардың сезімі мен санасына мықты, көпқырлы және көлемді билігін ескере отырып, оны «төртінші билік» деп атауы тегін емес. Алайда, С.М. Гурьевичтің, «бұқаралық ақпарат құралы – билік емес, бірақ керек кезде оның билігін шектей алатын, билікке нақты ықпал ете алатын, қоғамдық ойды көрсете отырып, өте маңызды күшке айнала алады», деген тұжырымдамасымен келісуге болады [2, 13 б.]. Осыдан келіп шығатын қорытынды: Бұқаралық ақпарат құралдары – бұл қоғам мен мемлекеттің, әлеумет пен биліктің арасындағы сарапшы, қоғамдық санаға ықпал ететін, бұқараны ортақ мақсатқа жұмылдыратын бірден-бір күш болып табылады.

Біз әлі негізі ақпарат болып табылатын өркениетті өмір сүріп жатқанымызды білмейтін де шығармыз. Біз енді ғана Г.М. Маклюэннің «глобалды ауыл» ойын қабылдай бастадық. «Ғаламтор» әлемді бір ақпараттық жүйеге біріктірді, жаңа ойлау мен «әлемдік» сананы қалыптастырды. Қазіргі кездегі видео, теледидар, интернет арқылы таралатын соңғы

жаңалықтар ұсыныстары адамға басқа әлемді тану мақсатымен қатар “виртуальды” әлемнің жетістіктерін өзінің шығармашылық әректінің идеясын іске асыру мақсатында қолданып, экранмен интерактивті уақыт тәртібі бойынша индивидуалдық қатынас жасауға мүмкіндіктер туғызуда. Бірақ біздің санамызды шоу-бизнес, табиғи апаттар, атыс-шабыс сарынындағы ақпараттар емес, бізді бірінші кезекте елдік мәселелер толғандырып тұруы тиіс. Біздер үшін қоғамдық пікірді таратып қана қою аз, оны қалыптастыра да білуіміз керек. Өкінішке қарай, елдегі кейбір ақпарат құралдары арасында оқырман, көрермен пікірімен санаспау, өз идеясын зорлап тану пиғылы басым болып барады. Бұл, әсіресе, тәуелсіздік терісін жамылған басылымдарға қатысты. Әрине, кез-келген газеттің ұстанған бағыт-бағдары болады. Өзіндік ерекшеліктеріне қарай өз аудиториясын табады. Бірақ, жалған сенсация қуып арзан ақпаратқа, тапсырыстағы дүниелерге, мазмұны мәнсіз мақалаларға ешқандай жол бермегені абзал. Аталған ақпаратты бүге-шігесіне дейін анықтап, нақты түсіндіру әрбір бұқаралық ақпарат құралдарының міндеті болып табылуы керек.

Ақпараттануды проблема ретінде қарастыру үшін қауіпсіз ақпараттану қандай болу керектігін жақсы ұғынып алу керек. Егер халық билік органдарының қызметі туралы қажетті ақпарат алмаса, онда теріс ақпаратты айқындау мүмкіндігі болмайды және оның қоғамға деген қауіпін де тану қиынға соғады. Тек қана ақпараттарды салыстыру арқылы мәселені шешуге болады. Яғни халық алдында таңдау әрқашанда болу керек. Халықтың билік органдарының қызметі туралы хабардар болуы бірнеше талаптарға жауап беру керек:

1. Негізгі талаптардың бірі халыққа жеткен ақпараттың ақиқатқа барабар болуы, олай болмағанда, аталмыш ақпараттың жалған болғандығын көрсетеді.

2. Ақпарат толық болу керек. Халықтың өзі жеке билік көзі, сол себепті билік басындағы іс әрекеттер туралы нақты толық ақпаратпен қамтамасыз болуға халық құқылы. Тек толық ақпараттандырудың арқасында ғана халық белгілі бір келісім, шешім қабылдауына кепілдік бере алады. Тиісті әрекеттерді қамтып, қажетті жағдайларды ескертетін толық ақпарат ешқашан зиян келтіре алмайды. Егер ондай ақпаратқа қажеттілік тумаса, онда ол толыққанды ақпарат болып есептелмейді. Қоғамның хабардарлығының деңгейі, ақпаратқа қол жеткізу дәрежесі демократияланудың түйінді мәселесі. “Ашық ақпарат – демократияның басты кепілі”, шынайы ақпарат көбейген сайын демократия арта береді, сенім еселене түседі. XXI ғасыр

ақпарат ғасыры екендігі және осы пікір өзінің қаншалықты нақтылығын бұл күнде әбден дәлелдеді.

Халықтың ақпараттануы мемлекет үшін қауіпті болмайды, керсінше егер уақытылы және толыққанды болса пайдалы, игілікті болады. Ақпараттану ақпараттан хабардар болу дегенді білдірсе, онда материалды және рухани өмірге өз әсерін тигізетін бұл саладағы мағлұматтар билік қызметінің мәліметтерін де қамту керек.

Егер басқарушы тұрғысынан қарайтын болсақ, ақпарат бұл жерде «қандай да бір мәліметтердің, деректердің, қатынастардың, оқиғалардың қосындысы және қолдануға жарайтын жинақталған, жүйелеген» [3, 54 б] түрі ретінде болады. Бірақ басқару аймағында барша ақпаратпен емес, тек басқару іс-әрекеттерін ұйымдастыру мен жүзеге асыруға қатысты басқарушылық ақпаратпен ғана өзара қарым-қатынас жүзеге асырылады.

XXI ғасырда Қазақстанда жаңа басқару мәдениеті қалыптасуда. Оның негізгі мәні: ақпарат, білім, ғылыми жобалау, әлеуметтік модельдеу. Осының арқасында медиамәдениет қоғам мен мемлекет, индивид пен билік арасындағы делдал қызметін атқаруда. Тәуелсіз ел ретінде әлемдік ақпарат кеңістігіне енген қазіргі танда жалпы бұқаралық ақпарат құралдарына деген теориялық және практикалық көзқарас өзгерді. Сонымен бірге, біздің халықаралық қатынаста жаңа белеске шығуымыз бұқаралық ақпарат құралдарымызға басқа елдердің тыныс-тіршілігімен жақынырақ танысуына мүмкіндік туғызды.

Бүгінгі демократиялық елімізде баспасөздің қоғамдағы рөлі елеулі өзгеріске ұшырады. Ол насихатшы ғана емес, сонымен бірге қоғамдық ой-санамыздың сараптаушысы және қоғамдық ой-пікірді қалыптастырушы болып отыр. Сондай-ақ, баспасөз саласында бәсекелестік пайда болып, мемлекеттік емес газет-журналдар да жарық көруде.

Қандай да бір мемлекет, соның ішінде Қазақстан Республикасының билігі нәтижелі жүзеге асуы ақпаратпен қамсыздандырылуына байланысты. Саяси құрылымның позитивті қызмет атқаруы, саяси сананың дамуы, саясаттың объектісі мен субъектісінің өзара әрекеттесуі ақпаратсыз мүмкін емес. Бүгін қазақстандық электрондық үкіметтің қалыптасуы мен дамуы саяси өмірде өз орнын тапты, электрондық үкімет іс жүзінде қоғамымыздағы әлеуметтік көлбеу және тік қарым-қатынастар мен саяси коммуникацияны қамтитын кең әрі терең ұғым. Сондықтан осы өзекті мәселені әлеуметтік-философиялық тұрғыда зерттеу, электрондық үкіметті жасақтаудың әлемдік тәжірибесіне салыстырмалы саяси талдау жасай отырып,

оның жаңа жолдарын іздестіру, жетістіктеріне баға беру, қазіргі жағдайы мен әлеуетіне талдау жасап, даму үрдістері мен келешегіне саяси болжам жасау қажеттілігі туындайды.

Қазіргі таңда біздің қоғамда теледидар (эфирлік, кабельдік, спутниктік), баспа, радио, электронды почта, ұялы байланыс, Интернет еркін коммуникациялық кеңістікке айналды. Бұның бәрі негізі ақпарат болып табылатын қоғам құрғанымызды айғақтайды.

Қазақстан әлемдік өркениет көшінен қалмай, жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды игеріп, оны саяси жүйе мен жалпы қоғам өмірінде кеңінен қолданса ақпараттық ғасырдағы тұрақты даму жолына түспек. Халықтың ақпараттануы мемлекет үшін қауіпті болмайды, керсінше егер уақытылы және толыққанды болса пайдалы, игілікті болады. Ең бастысы, ақпараттық қоғамдағы тиімді басқару - толығымен ақпаратқа ие болу мен оны сараптау сапасына тікелей байланысты екенін ұмытпауымыз керек. Бүгінгі таңда ақпаратқа негізделген қоғамда басқару мәселесі өз

өзектілігін жойған жоқ және ол болашақта жаңаша қарқын алуы мүмкін. Сол себепті бұл тақырыпты болашақта кеңінен зерттеудің маңыздылығы өте зор деген ойдамыз.

1. Тоффлер Э. *Метаморфозы власти*. – М., 2002.
2. Гуревич С.М. *Газета: вчера, сегодня, завтра*. – М., 2004. – 320 с.
3. Друкер П. *Эффективный управляющий*. – М., 2006.

В этой статье рассматриваются основные особенности процесса управления в ситуации информационного общества, когда развитие информационной политики наталкивает на необходимость решения новых проблем, без чего невозможно будущее общества.

In this article are considered the basic features of managerial process in a situation of an information society when development of informational policy leads to the necessity of solving many new problems without which it is impossible a stable future of society.

Қ. Бағашаров

ДІНИ ТӨЗІМДІЛІК ИДЕЯСЫНЫҢ ИСЛАМДЫҚ БАСТАУЛАРЫ

Дін социологиясы бойынша, діннің бөлшектеуші де, біріктіруші де қызметі барын еске алсақ, әлемдегі ірі конфессия өкілдерін ортақ ымыраға шақыратын діни төзімділік идеясы діннің біріктіруші мәніне көбірек қызмет ететінін көреміз. Осы орайда ХХІ ғасырда жаңаша екпін алып, жаңғыра түскен діни төзімділік идеясының исламдық бастауларына көз жүгірту бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі екені талассыз.

Діни төзімділіктің Исламдағы негіздерін саралау үшін тарихқа жүгінуге, қасиетті Құран аяттары мен хадистерді талдап, сондай-ақ Мұхаммед пайғамбар (с.а.с.) мен кейінгі әділетті халифалар бұны қалай іске асырғанына көз жүгіртуімізге тура келеді. Өйткені мұсылман қоғамы қай кезде де өзге дін өкілдерімен ортақ ымыраластықта қатарласа өмір сүріп келген.

Көктен түскен иләхи кітаптардың соңғысы Құран кәрім мына аяттарында адамдарды бір-бірімен аралас-құралас, таныс-біліс болуға шақыруда:

«Әй, адамдар! Біз сендерді бір ер мен әйелден жараттық. Бір-бірімен таныссын деп сендерді өзара ұлттар мен ұлыстарға бөлдік.

Күмәнсіз, Алланың қасында ең құрметтілерін Одан ең көп қорқатындарың» [1.4].

Жаратушының бұл әмірі адамзат баласын бір-бірін тосырқап жатсынбай, кез-келген жеке тұлғаны жеріне, нәсіліне, ұлтына, дініне қарамастан бір-бірімен жақын танысуға шақыруда. Жер бетіндегі өркениеттер мен мәдениет өкілдерінің бір-бірімен жақын араласуы, бір-бірінің дүниетанымымен санасуы, діни т.б. ерекшеліктерімен таныс болуы ол тек қана әлемде бейбітшіліктің орнауына алып келері сөзсіз.

Тағы бір аятта діни бөтен болған жағдайда да тіл табысуға шақырып, ортақ сенімде мәмілеге келу керектігі былай баяндалған:

«Былай де: Әй, кітап иелері! Келіндер, бәрімізге ортақ мына сөзге тоқталайық: Алладан басқаға құлшылық жасамайық. Оған ешкімді серік қоспайық. Ешкім Алладан өзгеге тәңір деп табынбасын» [1.4].

Анкабут сүресінің 46-аятында Алланың: «Кітап иелерімен ең көркем түрде, сыпайылықпен әдептілік сақтап пікір таласындар» деуі мұсылмандарды олармен үн қатысу кезінде сыпайыгершілікке, өзара түсіністікке, сыйла-